

Ігор Власюк
(м. Житомир)

ПРОТОІЄРЕЙ АРСЕНІЙ ПЕРОГОВСЬКИЙ **(1851 – 1933)**

Історія Руської Православної церкви в Україні ХХ ст. – це історія багатьох людей, які постраждали за православну віру від радянської влади, причому усі ці люди, з офіційної точки зору, до недавнього часу розглядалися як контрреволюціонери та антирадянські елементи. Церква почитає їх як новомучеников та сповідників, хоча й не усі серед них канонізовані нею. У 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст. в Україні, Росії, Білорусі та інших країнах колишнього СРСР значно зріс інтерес до відомостей про таких священнослужителів, як з боку їх рідних та близьких, так і громадськості, істориків-науковців.

Метою цього дослідження є відновлення доброго імені відомого у свій час священника А. Д. Пероговського (с. Мала Татарнівка, Волинська губернія) як сповідника православної віри, виявлення обставин його життя і подвигу. Через них ми можемо простежити і підтвердити відомі вже тенденції розвитку РПЦ у ХІХ – ХХ століттях.

Арсеній Дмитрович Пероговський народився у с. Малій Татарнівці 1 (14) квітня 1851 року [1, арк. 498 зв.– 499]. Батько його Дмитрій Ігнатович (Гнатович) тривалий час служив священником при церкві св. Архистратига Михаїла у цьому селі, з 1846 року до своєї смерті, 1886 року. Він був сином настоятеля церкви Різдва Пресвятої Богородиці м. Старокостянтінова Подільської губернії отця Ігнатія Зотиковича Пероговського (або Пироговського, як писали пізніше). Про цього священника відомо, зокрема, з однієї статті з використанням архівних документів, що він більше 20 років був істинним духовним пастирем та отцем для своїх прихожан: повчав, наставляв та зміцнював їх у православній вірі. Він помер у 1853 році і похований там же, на «Новоміському» кладовищі [2].

Димитрій Ігнатович, згідно клірових відомостей церкви св. Архистратига Михаїла за 1865 рік, народився близько 1822 року. Пізніше він навчався у Волинській духовній семінарії по 1845 рік. 22 вересня 1846 року був рукопокладений Високопреосвященним Никандром у диякона, а 25 вересня того ж року – у священника в село Малу Татарнівку; отримав відповідну грамоту (3 жовтня 1846 року) [3, арк. 414 зв.]. Зокрема, важливо зазначити, що цей священник старанно вів облік сповідальних відомостей, що зберігалися при цій церкві з 1846 року, а також копії метричних книг (з 1817 року) [4, арк. 473 зв.].

Відомо також за сповідальними відомостями 1893 року, що матір Арсенія звали Іустиною Іллівною (на 1893 рік їй було 64 роки (насправді ж трохи більше, ніж зазначалось)) [5]. З клірових відомостей по церкві села (1837) дізнаємося, що до священника Димитрія

Пероговського у селі станом на 1837 рік служив священник Ілля Григорович Немоловський (йому тоді було 54 роки). Він був сином священника, уродженцем Київської губернії, Богуславського повіту, села Костянця. Навчався у Волинській духовній семінарії, а в селі Малій Татарнівці служив з 22 вересня 1820 року. Дружину його звали Марією Ігнатівною (50 років на 1837 рік); у сім'ї було дві дочки – Олександра (16 років на 1837 рік) та Іустина (11 років) [6, арк. 18–20]. Ця Іустина і стала пізніше дружиною Дмитрія Пероговського і матір'ю Арсенія. У Державному архіві Житомирської області знайдено також запис у метричній книзі с. Малої Татарнівки про вінчання 1 вересня 1846 року Дмитрія Ігнатовича Пероговського, випускника Волинської духовної семінарії, сина священника м. Старокостянтинова та Іустини Іллівни, дочки померлого священника Іллі Григоровича Немоловського (обоє першим шлюбом, православні) [7, арк. 15 зв.–16].

Окрім Арсенія, у родині о. Дмитрія та Іустини Пероговських на 1865 рік було ще двоє дітей: син Никандр (18 років), дочка Надія (10 років) [3, арк. 414 зв.].

Арсеній Дмитрович Пероговський після закінчення курсу наук у Волинській духовній семінарії в 1873 році отримав місце наглядача у Житомирському духовному училищі, в якому працював до 16 вересня 1876 року. Потім, по 1 червня 1886 року був учителем при Купальському однокласному народному училищі.

29 червня 1886 року він був рукопокладений єпископом Острозьким Олександром у диякона, а 6 липня того ж року – у священника церкви св. Архістратига Михаїла села Малої Татарнівки і отримав грамоту.

З 9 жовтня 1886 року він був також законоучителем при Мало-Татарнівському народному училищі.

24 січня 1887 року був нагороджений скуфією; 1893 року – набедреником; 24 квітня 1902 року – камілавкою; 1907 року – наперсним хрестом. 7 червня 1897 року він був нагороджений також бронзовою медаллю (свідоцтво № 05763290) за працю при проведенні 1-го всенародного перепису населення.

Священник Арсеній на свої кошти у 1901 році побудував в селі на кладовищі нову церкву, в ім'я святого великомученика Дмитрія Солунського (мабуть, також в пам'ять про свого батька Дмитрія).

Дружину його звали Єлисавета. На 1890 рік їй було 30 років [4, арк. 474 зв.–475]. Вона померла, мабуть, після народження їхньої третьої дитини – у 1891–1893 роках. У сім'ї їх було три дочки:

Валерія (нар. у 1887 році). У 1904 році вона закінчила Житомирську жіночу гімназію.

Євгенія (нар. у 1889 році). У 1906 році вона закінчила ту ж Житомирську жіночу гімназію.

Ольга (нар. у 1891 році). На 1909 рік їй було 18 років, вона проживала тоді при батькові.

У клірових відомостях по церкві с. Малої Татарнівки за 1909 рік зазначалося, що священник був зразкової поведінки [8, арк. 698 зв. – 699].

Село Мала Татарнівка на початку ХХ ст. належало Коровинецькому маєтку поміщика Терещенка. Станом на 1913 рік у селі було 259 дворів, 1458 жителів. Церкву у селі було збудовано у 1742 році невідомо ким. Вона була з дерева, із такою ж дзвіницею, у 1828 році поставлена на кам'яну підмурівку. На 1909 рік вона була новою, дерев'яною, п'ятикупольною, із дзвіницею на кам'яному фундаменті, таким же цоколем. Престол у церкві був один, в ім'я святого Архістратиґа Михаїла. Церковної утварі було достатньо. Землі при церкві було тоді 51 десятина 913 сажнів. Біля церкви було озеро (зараз його називають ставом). Священику надавалася присадибна земля 1 десятина 390 сажнів. 1886 року у селі було відкрито однокласне сільське училище. На утримання його виділялося 305 крб. з казни та 345 крб. від общини, навчалося в ньому із самого початку 54 хлопчики та 9 дівчаток [9, с. 231].

У зв'язку з відповідною негативною політикою радянської влади щодо релігії та її священнослужителів, прагненням поставити їх під контроль держави, зокрема, у 1923 році було проведено реєстрацію духовенства Волинської губернії. Як свідчать матеріали відповідної архівної справи, у своїй реєстраційній картці протоієрей Арсеній Дмитрович Переговський зазначав, що, окрім релігійної діяльності, він нічим більше не займався; його не цікавило обновленство та інші нові течії, він залишався вірним православної слов'янській церкві. У питанні про відокремлення церкви від держави та школи від церкви священник висловив думку, що воно було б прийнятним, якби уряд дозволяв вільно сповідувати та вчити вірі. Також, як і багато інших священників, протоієрей Арсеній вимушений був визнати лояльне ставлення до радянської влади та правлячої партії, розуміючи наслідки відкритого протистояння з нею [10, арк. 41–41 зв.]. Загалом, до священника села та його релігійної діяльності у радянський період застосовувався класовий підхід, як свідчать спогади окремих жителів Малої Татарнівки.

1929 – 1930-і роки, на думку сучасної української дослідниці А. Киридон, були реалізацією стратегічного курсу на знищення релігії й церкви. Зокрема, вона зазначає, що селянство, для якого глибинна релігійність була основою національного і станового світогляду, прагнуло захистити церкву та її служителів, стримуючи антицерковний радикалізм. Однак, з іншого боку, в тих соціально-економічних та політичних умовах релігійні погляди типового селянина були хиткими, часто суперечили ортодоксальній

догматиці, іноді поєднувалися із стихійно-атеїстичними настроями [11, с. 19, 22]. Якою мірою це торкнулося жителів села Малої Татарнівки – тема окремого дослідження.

Зі спогадів жителів села відомо також, що в роки гонінь радянської влади проти православних церкву в с. Малій Татарнівці було розібрано, і з цих матеріалів збудовано сільський клуб. Церкву у селі Малосілці (сучасна назва села, з 1946 року) було відновлено у 1990-х роках, у приміщенні колишнього сільського клубу.

В останні роки свого життя, після вигнання із свого будинку представниками радянської влади на початку 1930-х років, батюшка, який був хворим на шлунок, проживав у своїх духовних чад, про яких до цього піклувався духовно та матеріально. Коли в селі розпочався голодомор у 1932 році, його дочки хотіли врятувати батька, забрати із села, але він відмовився, вирішивши померати там, де народився і прожив своє життя, служив Богу. Помер протоієрей Арсеній Дмитрович Пероговський від голоду у 1933 році.

Сьогодні за його могилою продовжують доглядати віруючі люди, яким передані від їх батьків та духовних чад батюшки Арсенія спогади про нього. Важливо також сказати й про те, що у них же зберіглася ікона Пресвятої Богородиці, що була подарована батьками о.Арсенія на його вінчанні.

Життєвий шлях та служіння протоієрея Арсенія Дмитровича Пероговського, як і багатьох інших священиків того періоду, засвідчують вірність духовним цінностям, остаточний вибір ним у вічне життя в роки гонінь на православну віру.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державний архів Житомирської області (Держархів Житомирської обл.), ф. 1, оп. 76, спр. 107.
2. Свято-Різдво-Богородичному храму в м. Старокостянтинів – 200 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: fialco.org/j2/content/view/146. – Заголовок з екрану.
3. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 73, спр. 94.
4. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 73, спр. 112.
5. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 73, спр. 490.
6. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 73, спр. 61.
7. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 76, спр. 87.
8. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 73, спр. 127.
9. Стороженко М. К. Малосілка / М. К. Стороженко // Бердичівщина: поступ у третє тисячоліття: Науковий збірник "Велика Волинь" – Т. 22. – Житомир-Бердичів: М.А.К., 2001.– С. 229–235.
10. Держархів Житомирської обл., ф. р.-1657, оп. 1, спр. 261.
11. Киридон А.М. Державно-церковні відносини в радянській Україні (1917 – 1930-ті роки): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01. – Історія України / А. М. Киридон. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2006. – 28 с.

ЗАЯВКА НА УЧАСТЬ У КОНФЕРЕНЦІЇ

Прізвище _____ Власюк _____
Ім'я та по-батькові _____ Ігор Миколайович _____
Науковий ступінь _____ канд. іст. наук _____
Вчене звання _____ доцент _____
Адреса _____ 10029 м. Житомир, вул. Чапаєва, буд. 13, кв. 44 _____
Телефон _____ 096-4582358 _____ (0412) 22-70-30 _____
E-mail: _____ vlasyuk@zu.edu.ua _____
Місце роботи _____ Житомирський державний університет імені Івана Франка,
історичний факультет, кафедра всесвітньої історії _____
Посада _____ доцент _____
Тема доповіді _____ "Протоіерей Арсеній Переговський (1851 – 1933)" _____